

РОЗДІЛ 2. МОДЕРНІ ПОШУКИ У ПРОСТОРІ МИСТЕЦТВА

Ольга Володимирівна Вороновська

Інтермедіальний вимір явища «поетичної міграції» поезії Т. Шевченка у сфері камерно-вокальної творчості українських композиторів

УДК 78.03:82-1 (477) + 316.77

DOI <https://doi.org/10.24195/artstudies.2025-3.14>

Ольга Володимирівна Вороновська
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри музичного мистецтва
та хореографії
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
ORCID: 0000-0001-7181-996X

Стаття надійшла в редакцію: 29.06.2025

Стаття прийнята: 12.07.2025

Опубліковано: 14.10.2025

У статті досліджується феномен «поетичної міграції» поезії Тараса Шевченка в камерно-вокальній творчості українських композиторів XIX–XXI століть з позицій інтермедіального аналізу. Запропоновано трактування явища «поетичної міграції» як міжсеміотичного процесу переходу вербального тексту в музичну форму з перекодуванням змістових, образних і емоційних структур у параметри музичної мови. Теоретичною основою дослідження стали концепції інтермедіальності, жанрової міграції та культурного коду, що розглядають поетичний текст як активний елемент міжвидової взаємодії. Предметом аналізу є музичні інтерпретації вірша «Якби мені черевики», створені різними авторами в межах камерно-вокального жанру. Виявлено кілька моделей синтезу літературної та музичної семантики: домінування слова з емоційним підсиленням музики; рівноправний діалог обох систем; контрастна взаємодія, де музика може випереджати або переосмислювати поетичний зміст. На прикладах творів М. Лисенка, В. Заремби, А. Штогаренка, Є. Козака, І. Шамо, М. Скорика та сучасних етно- та полістилістичних версій простежено, як зберігається або змінюється драматургія тексту, які інтонаційні й ритмічні рішення формують нову художню концепцію. Обґрунтовано наявність різних типів поетичної міграції, що розкривають інтермедіальний потенціал тексту та демонструють багатство його смислових інтерпретацій. Зроблено висновок, що камерно-вокальні інтерпретації «Якби мені черевики» не лише зберігають культурну значущість Шевченкових слова, але й оновлюють його сприйняття, вплітаючи в сучасний музичний контекст. Таким чином, інтермедіальний підхід дає змогу розкрити багатозначність художнього процесу та виявити унікальні способи поєднання музики й поезії у вітчизняній культурі.

Ключові слова: поетична міграція, інтермедіальність, камерно-вокальна музика, семантичний ансамбль, жанрова міграція, музична інтерпретація, Тарас Шевченко, поезія і музика.

Постановка проблеми. Поезія і музика – їхня взаємодія, питання змістових і структурних паралелей, перекладність з однієї мови іншою, синтетичні форми мистецтва – усе це є предметом давнього інтересу дослідників як минулого, так і сучасності. Підвищений інтерес музикознавства до літератури сучасні дослідники пов'язують із поглибленим вивченням потенціалу різних видів мистецтва та зростанням уваги до процесів систематичного виходу за усталені жанрові межі.

З розвитком теорії інтермедіальності у фокусі дослідницьких розвідок музикознавства все більш розвиненою стає проблема взаємодії слова та музики, літературної канви та музичного тексту, вербальної конкретики та надвербальної фоносфери, механізми їхньої взаємодії та взаємопроникнення художніх практик, тобто того, що закладено автором літературного тексту, і того, що втілено композитором у музично-семантичних планах твору «над літературним текстом». У результаті цих творчих взаємин часто виникає ситуація амбівалентності змісту (аж до суперечності слова й музики), а в музичній тканині виростають художні узагальнення, які виводять далеко за межі, позначені вербальним матеріалом.

Оскільки звернення в межах однієї художньої мови до властивостей, подібних до основних комунікативних можливостей іншої, є обмеженим, саме взаємозв'язок музики й літератури здатний істотно збагатити змістовний потенціал «художнього тексту». Оскільки мова кожного із цих видів мистецтва має різне значення в умовах необхідного для мистецтва «природження смислу», то за будь-якого типу їхньої взаємодії відбувається функціональне доповнення. Отже, синтетичний твір мистецтва володіє можливостями більш мобільної і місткої передачі та генерації новаційної інформації, ніж автономні артефакти музики чи літератури, тоді як виразний потенціал конкретного синтетичного твору перебуває у прямій залежності від способу взаємозв'язку двох семіотичних систем.

«Музикальність», «синтез мистецтв», «музично-поетичний поліфонізм», «музично-поетичний дискурс», «музично-мовленнєві жанри», «полікодовий текст», «музичний екфразис», «музично-вербальна еміненість» тощо – безліч термінів використовується нині в науковій гуманітаристиці для опису взаємодії цих двох мистецтв. З погляду семіотики це проблема співвідношення двох знакових систем. Саме складні взаємодії знакових систем, що

використовують різні коди, провокують активність творчих пошуків на межі музики та літератури.

У цьому контексті, у межах медіаорієнтованого музикознавства, пропонується розгляд феномену «поетичної міграції» поезії Т. Шевченка у сфері камерно-вокальної творчості українських композиторів крізь призму інтермедіальності як специфічної методологічної парадигми. Такий підхід забезпечує можливість комплексного аналізу художнього тексту, спираючись на принципи міждисциплінарних студій.

Вибір аналітичного камерно-вокального матеріалу зумовлений прагненням виявити специфіку й художню значущість цього виміру шляхом: діахронно-стильового аналізу реалізації композиторських інтенцій, спрямованих на творчість одного поета; з'ясування особливостей музично-творчих підходів декількох композиторів до єдиного поетичного джерела, із застосуванням порівняльного методу.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю впровадження та осмислення феномену «поетичної міграції» у контексті камерно-вокальної музики як складного процесу переміщення поетичного тексту з літературного середовища в музичне, що супроводжується глибокою трансформацією його семантики, образної системи й емоційного впливу.

У камерно-вокальному жанрі «поетична міграція» охоплює не лише інтерпретацію вірша як готової вербальної структури, а й створення нових смислових вимірів через поєднання слова і звуку. Важливим складником цього процесу є інтермедіальний потенціал поетичного тексту – його здатність вступати в діалог з іншими видами мистецтва, зокрема музикою, і формувати багатоплановий художній простір. Перетворення поетичного першоджерела на музичний твір передбачає взаємодію двох семантичних систем – вербальної та музичної, кожна з яких має власні закони організації і вираження. Музична інтерпретація здатна актуалізувати приховані смислові інтенції поетичного слова, підкреслювати або переосмислювати образи, модифікувати ритміко-інтонаційну структуру, створюючи нову художню концепцію, що є самостійною в музичному вимірі, але зберігає зв'язок із літературним оригіналом.

Аналіз актуальних досліджень. Пильна увага вчених різних сфер до даної проблематики додатково свідчить про актуальність розпочатих нами вишукувань. Так, дослідженню проблеми музичного тексту в контексті структурально-семіотичної та естетико-музикознавчої інтерпретації присвячено велику кількість публікацій сучасних українських музикознавців, літературознавців і філософів (О. Самойленко, С. Шип, С. Осадча, Ю. Лященко, І. П'ятницька-Позднякова, Б. Сюта, О. Капічіна, С. Маценка й інші).

Поняття інтермедіальності, попри значну увагу до нього в сучасному науковому дискурсі, залишається відносно новим явищем у музикознавчих і літературознавчих дослідженнях. У працях провідних світових науковців – Р. Барта, Ж. Дерріди, М. Фуко, В. Вольфа, Ю. Крістевої, І. Rajewsky, J. Higgins, J. Müller, J. Schroter, M. McLuhan та інших – здійснено ґрунтовний аналіз цього феномену, що передбачає комплексне осмислення процесів взаємодії і синтезу мистецтв у межах художнього дискурсу.

Проблемам, пов'язаним з питаннями інтермедіальних взаємодій між поетичним і музичним текстом і явищем літературно-музичної жанрової міграції, присвячені наукові розвідки О. Фрайт.

Щодо досліджень музичної Шевченкіани в українській музикознавчій літературі, їхня кількість постійно зростає, що відкриває нові наукові горизонти та підкреслює неосяжну роль і значення творчості Т. Шевченка в українському мистецтві. Науковцями та виконавцями розкриваються проблеми, пов'язані з питаннями жанрової класифікації творів українських композиторів на слова Т. Шевченка (О. Берегова, В. Плахотнюк, М. Логойда, П. Турянський), трансформації семантичної парадигми музичних інтерпретацій його поезії (В. Падалка, О. Мельничук, Б. Фільц), національної самобутності музичної естетики великого Кобзаря (А. Левченко, М. Мартинюк), осмислення феномену співаного слова в поезії Т. Шевченка (С. Людкевич, Ф. Колесса, М. Жишківич, О. Цалай-Якименко, О. Правдюк), унікальності виконавських інтерпретацій видатними українськими співаками та інші (Н. Андрос, Л. Довгань, Н. Костюк).

Проте розгляду феномену «поетичної міграції» поезії Т. Шевченка у сфері камерно-вокальної творчості українських композиторів крізь призму інтермедіальності ще не було здійснено.

Мета статті полягає у виявленні й обґрунтуванні інтермедіального потенціалу поетичного тексту у процесі його трансформації в музичний твір. Особлива увага зосереджується на аналізі феномену «поетичної міграції» у сфері камерно-вокальної творчості українських композиторів. З метою виявлення механізмів переосмислення та збагачення поетичного першоджерела в музичному контексті передбачається дослідити трансформації «семантичних ансамблів» у музичних інтерпретаціях вірша Т. Шевченка «Якби мені черевики», створених різними українськими авторами XIX–XXI ст.

Наукова новизна статті полягає в тому, що вперше в українському музикознавстві феномен «поетичної міграції» поезії Тараса Шевченка розглядається в контексті камерно-вокальної творчості крізь призму інтермедіальності як комплексної методологічної парадигми.

Методологія дослідження. Теоретичною основою дослідження стали концепції

інтермедіальності, жанрової міграції та культурного коду, що розглядають поетичний текст як активний елемент міжвидової взаємодії. У роботі запропоновано авторське визначення поняття «поетична міграція» як міжсеміотичного процесу перекодування змістових, образних і емоційних структур вербального тексту в параметри музичної мови. Уперше здійснено систематизацію моделей взаємодії вербальної та музичної семантики в камерно-вокальних інтерпретаціях одного поетичного джерела – вірша «Якби мені черевики» – із залученням матеріалу різних історичних епох і стилістичних напрямів. Запроваджено поняття «семантичний ансамбль» як інтегративну художню цілісність, утворену у процесі синтезу слова й музики. Виявлено та класифіковано типи поетичної міграції (внутрішньожанрова, міжжанрова, історична) у площині камерно-вокального жанру, що розкриває потенціал поетичного тексту щодо міжвидової адаптації та багаторівневої інтерпретації.

Результати та їх обговорення. Проблема взаємодії поезії та музики виходить за межі простого «озвучення» вірша. Вона пов'язана з художнім перекодуванням тексту, його переходом з однієї семіотичної системи (словесної) в іншу (музичну), де той самий поетичний текст може ставати «вихідним кодом» для багатьох музичних утілень, оскільки він задає первинну смислову, емоційну й образну матрицю, яка стає основою для подальшої композиторської інтерпретації. Окрім того, поетичний текст виступає не лише джерелом сюжетно-образних імпульсів для композиторів, а й концептуальним каркасом, на основі якого вибудовується індивідуальна звукова інтерпретація, що поєднує авторське слово з композиторським музичним мисленням. Цей процес породжує явище, яке можна назвати «поетичною міграцією» у музичній сфері.

Запровадження нами терміна «поетична міграція» в інтермедіальному контексті спирається на комплекс методологічних і концептуальних засад, що сформувалися в сучасних гуманітарних студіях – літературознавстві, музикознавстві, культурології та теорії медіа. Передусім теоретичний ґрунт становить інтермедіальність як методологія аналізу художніх явищ, що передбачає взаємодію різних медіа, зокрема літератури й музики. Важливість інтермедіальності в теоретичному контексті полягає в її здатності розкрити взаємовплив різних мистецьких форм за переформатовування традиційних підходів до творчості та розуміння мистецтва.

Український дослідник Н. Лупак підкреслює, що інтермедіальність – це взаємодія «різних семіотичних структур у мультимедійному просторі культури» (Лупак, 2019, с. 27), яка реалізується через культурно-семіотичний, медіатехнологічний і комунікативний підходи. Цей підхід підкреслює, що

інтермедіальність – це не просто адаптація, а кодування і перенесення значень між мистецтвами.

Перетини меж поміж літературою та музикою з позиції інтермедіальності досліджує В. Вольф. Він обґрунтовує концепцію «музикалізації літератури», яку розуміє як особливий тип музично-літературної інтермедіальності (Wolf, 2009). Говорячи про інтермедіальний дискурс поезії та музики, В. Фесенко вказує, що в будь-яких варіантах діалогу мистецтв «помітна зміна логіки поєднання складників, що веде до розбудови нової системи знаків, набування нових смислів» (Фесенко, 2014, с. 159).

У межах цього підходу «поетична міграція» постає як міжсеміотичний процес художньої трансформації поетичного тексту, що полягає в його переході з вербальної в музичну форму шляхом перекодування смислових, емоційних і образних структур у параметри музичної мови. У межах цього явища те саме поетичне першоджерело може зазнавати численних композиторських інтерпретацій, водночас зберігати свій концептуальний каркас, але розкривати нові аспекти змісту та художньої виразності в кожному музичному втіленні. «Поетична міграція» охоплює не лише «озвучення» тексту, а й створення індивідуальної звукової інтерпретації, у якій авторське слово вступає в діалог із композиторським мисленням, утворює багатовимірний простір міжвидової взаємодії.

Важливим теоретичним компонентом для нашого дослідження є також поняття «культурний код», розроблене в семіотиці культури (праці Ю. Лотмана, У. Еко, Р. Барта), коли текст сприймається крізь код традиції або через інші тексти, що виконують роль інтерпретатора. У. Еко вбачає в культурному коді «сконструйований знаковий універсум», що організовує повідомлення і допомагає організовувати культурне сприйняття (Опарик, 2021). Поетичний текст у такому розумінні є знаковою системою, що містить потенціал для міжмедійної трансформації – через ритмічну організацію, метафоричну структуру, жанрову форму й емоційний настрій.

Українська музикознавиця О. Фрайт у дослідженні інтермедіальних проявів жанрової міграції з літератури в музику на матеріалі фортепіанних композицій українських авторів запроваджує термін «жанрова міграція», пояснює, що літературні жанри (балада, елегія та інші) мігрують у фортепіанну музику через семіотико-семантичні інтерференції та композиційно-структурні зв'язки. Як зазначає О. Фрайт, жанрова міграція літературних форм у сферу музики «виступає одним із вимірів інтермедіальності, як зумовлених паратекстами міжмистецьких діалогів і полілогів у семіотико-семантичній площині, а також частково у композиційно-структурному плані» (Фрайт, 2023, с. 121). Дослідниця акцентує, що музична

жанрова міграція можлива не тільки в контексті фортепіанної музики, але й у вокально-камерній сфері, де жанрові ознаки поезії – її ритм, метрика, емоційний лад – у діалозі з музикою створюють новий художній рівень, а, зазнаючи різностильових музичних тлумачень, та сама поезія різнобічніше виявляє свої якості, адаптаційні можливості, позачасову актуалізацію (Фрайт, 2021).

Це дозволяє нам розглядати «поетичну міграцію» в інтермедіальному контексті як окремий випадок ширшого феномену жанрової та міжмедійної міграції, з акцентом на поезії як вихідному текстовому матеріалі, як процес, під час якого поетичний текст як культурний код переходить у музичну мову різних композиторів, трансформуючись в унікальну художньо-музичну форму. Такий перехід – це не просто інструментальне або голосове композиторське уявлення поезії, а глибинна інтермедіальна конвергенція смислів, жанрів і художніх конструкцій.

У камерно-вокальній творчості «поетична міграція» проявляється в тому, що поетичний текст, який втрачає первісну автономність, кожного разу входить у діалог з новою музичною структурою, формує інтегрований художній твір, де вербальний і звуковий ряди співіснують у спільному семантичному полі. Цей процес можна визначити як «транспозицію смислів» – коли композитор шукає для поетичного образу адекватний інтонаційний принцип. У результаті виникає нова семантична цілісність – своєрідний «семантичний ансамбль» музики й слова.

Механізм дії семантичних систем у процесі музичної інтерпретації поетичного тексту передбачає формування в кожному конкретному творі нового ансамблю значень. На початковому етапі слово та поетичний образ зберігають свою вербальну основу та семантичний потенціал – зміст, метафорику, символіку, – проте в музичному втіленні вони отримують інтонаційний еквівалент, що трансформує первинний смисл. Музичний текст, у свою чергу, створює специфічне інтонаційне середовище, у межах якого зміст переосмислюється засобами гармонії, ритму, мелодики та тембрових рішень. Завершальною ланкою цього процесу є слухач, який актуалізує сприйняття та формує нову смислову єдність, вибудовує власну інтерпретацію в межах створеного твором семантичного ансамблю.

Дослухаючись до думок, висловлених у дисертації Лю Сяофан, відзначимо, що специфічні риси камерно-вокального слова «при його входженні до музично-текстового поля авторської композиції найбільше зумовлюються відчуттям часу та просторовими рішеннями, тобто знайденням нових жанрових хронотопів» (Лю Сяофан, 2024, с. 58). Перший із них пов'язаний із максимальною подієвою насиченістю фактури, що поєднує горизонтальний

і вертикальний виміри й підкреслює просторову значущість кожної миті музично-поетичного часу. Інший зумовлений пролонгацією мотивного розвитку та словесного інтонування в музичному контексті, де важливу роль відіграють повторність, варіантні мотивні формули й перенесення ключових стилістичних фігур між рівнями композиції. За свідченням Лю Сяофень, третя особливість «музичної поезії» полягає у формуванні цілісної камерно-вокальної побудови на основі музичних формотворчих принципів (експозиція, розвиток, реприза), де особливого значення набувають паузи та тиха динаміка як засоби смислового акцентування вислову в межах музичного тексту.

Таким способом художній образ поетичного тексту набуває нового звучання та оновленого сенсу, а явище «поетичної міграції» у музиці постає не як простий переклад композиторами того самого вербального змісту, а як творення іншої художньої реальності. Кожна музична версія вірша стає індивідуальною реконструкцією смислу, що відображає авторський стиль композитора та специфіку культурно-історичного контексту, у якому здійснено інтерпретацію.

Загальновідомо, що феномен «літературизації музики» сформувався в добу романтизму, отримав імпульс від дискурсу синтезу мистецтв, який у той час посідав провідне місце в загальноєвропейському культурному просторі. Т. Шевченко, який вступав у літературний процес у період активного розвитку романтичної культурної традиції, яка поширювалася у слов'янських країнах, зокрема в Україні, опинився в умовах, коли продовжувалася усталена практика активного розвитку пісенного мистецтва. Цей процес проявлявся як у широкому розмаїтті виконавської пісенної традиції, так і в систематичному фольклористичному збиранні народної пісенної спадщини, а також у формуванні та поширенні численних творів у жанрах літературної пісні та романсу в рамках літератури й музичного мистецтва.

Тому яскравим прикладом для інтермедіального аналізу явища «поетичної міграції» як специфічних музичних перекладів поетичного тексту є саме творчість Тараса Григоровича Шевченка, чиї вірші послужили джерелом численних музичних інтерпретацій українських композиторів – від Миколи Лисенка, який заклав класичні засади цього напрямку, до сучасних авторів, що продовжують розкривати нові сенсові й емоційні грані шевченківського слова в музичному мистецтві.

Т. Шевченко заслужено вважається одним із наймузикальніших і найчастіше інтованих поетів світової літератури. Саме глибока музикальність його лірики стала для нас підставою для вибору вірша «Якби мені черевики» (1848 р.) для аналітичного розгляду феномену «поетичної міграції» у музичному просторі, що дає змогу порівняти

стильові особливості «жанрової поведінки» композиторів (і виконавців) у відкритті явних і прихованих смислових інтенцій поетичного слова.

На цей вірш написали свої камерно-вокальні твори Микола Лисенко (1872 р.), Владислав Заремба (початок XX ст.), Філарет Колесса (30-ті рр. XX ст.), Андрій Штогаренко (1939 р.), Євген Козак (1961 р.), Ігор Шамо (1961 р.), М. Скорик (1962 р.), Марія Кудрявцева (2014 р.), львівський вокальний гурт «Морелі» (2016).

У загальній ліричній системі поета твір «Якби мені черевики» належить до категорії ліричних пісень, що характеризуються виразністю особистісних переживань, емоційною відкритістю і ритмічно-мелодійною структурою, притаманною українському фольклору. Під час розгляду проблематики й поетики пісні як жанру лірики Т. Шевченка М. Бондар відзначає «насамперед наявність потужного наспівного компонента в її ліриці та художній артикуляції» (Бондар, 2014, с. 57). Наспівність, узятя в широкому значенні слова, розкривається автором як «налаштування поетики (насамперед ділянок версифікації, стилістики, навіть мотивнотематичного комплексу) на видиму простоту будови синтаксичних, версифікаційних, смислових одиниць та їх гармонійно-мелодичне поєднання в динаміці викладу» (Бондар, 2014, с. 57).

Серед характеристичних ознак, що визначають змістово-тематичний і проблемний спектр Шевченкової пісенної творчості, варто виокремити орієнтацію на поширені, «типові» та загальнозрозумілі життєві ситуації, події та переживання. Важливою є позірна «простота» емоційного вираження, яке, попри можливість багатозначних інтерпретацій, у межах тексту постає без надмірної психологічної деталізації. Характерною також є конфліктність змальованої в пісні ситуації або принаймні її виразна контрастність, що підсилює драматизм художнього образу.

Вірш Тараса Шевченка «Якби мені черевики» розкриває водночас дві площини – побутову та філософсько-символічну. Лірична героїня – молода наймичка, чия доля позначена злиднями та залежністю від чужої волі. Її бажання мати черевики, щоб піти на танці, утілює не лише прагнення до радості й спілкування, а й глибшу мрію – про свободу, повноцінне життя і можливість нести свою пісню людям. Червоні чобітки, які мають інші дівчата, стають для неї символом достатку, щастя та соціальної впевненості, тоді як відсутність власних черевиків – знаком ізоляції та безправ'я. Проте з розвитком вірша героїня усвідомлює, що навіть без них музика та спів здатні лунати, адже внутрішня потреба творити й висловлювати себе не підвладна жодним матеріальним обмеженням. Отже, образ черевиків у творі набуває подвійного значення: він водночас маркер соціальної нерівності та метафора творчої свободи, яку не можна

знищити. У цьому поєднанні конкретного життєвого досвіду з універсальною ідеєю свободи й самореалізації виявляється глибина шевченківської поезії.

Вірш Тараса Шевченка «Якби мені черевики» завдяки своїй подвійній смисловій структурі – поєднанню конкретного побутового сюжету із символічною творчою свободою – створює широкий інтермедіальний потенціал для камерно-вокальної музики. Цей потенціал реалізується у творах українських композиторів через різні стратегії семантичного перекладу поетичного тексту в музичну тканину.

У версії Владислава Заремби домінує народнописанна інтонаційна основа, що зберігає ліричну простоту та щирість вислову. Мелодична лінія органічно слідує за ритмом поетичного тексту, а гармонічна прозорість підкреслює тихий сум і відчуття внутрішньої резигнації героїні, для якої черевики постають конкретно, побутовою мрією без надмірного символічного навантаження. Микола Лисенко підходить до тексту більш драматично, розширює його зміст до соціальної проблематики. Емоційне напруження поступово зростає у вокальній лінії, а гармонічні відхилення та темпові зміни слугують музичними маркерами прихованого протесту проти несправедливості. Андрій Штогаренко переосмислює вірш, надаючи йому драматично-піднесеного звучання. У його трактуванні простежується симфонізація вокального жанру: щільні фактури й контрапунктичне мислення поєднують інтимну психологічність з епічним масштабом. Образ свободи набуває тут універсального гуманістичного виміру, виходячи за межі приватної історії. Вокальне тріо та хор а'capella Євгена Козака створюють ефект багатоголосого внутрішнього монологу героїні. Розподіл фраз між голосами й прозора фактура формують діалогічність і підкреслюють вразливість і самотність персонажа. Мирослав Скорик уводить джазові гармонії та легкі синкопи, органічно поєднує їх із народнописаними інтонаціями. Такий синтез стилів робить тему творчої свободи актуальною в сучасному культурному контексті, надає твору іронічного відтінку. Інтерпретація Марії Кудрявцевої у стилі французького шансону з елементами танго поєднує українську аутентичну мелодику з декадентською естетикою початку XX ст. Тут образ черевиків втрачає буквальність і перетворюється на символ недосяжної, вишуканої мрії. Етно-фольк-рок-версія гурту «Морелі» з елементами імпровізації подає текст як протестний маніфест. Ритмічна енергія та потужне інструментальне оформлення трансформують ліричну тугу в заклик до дії, переосмислюючи мотив свободи як громадянську позицію.

Зауважимо, що семантична інтерпретація поетичного тексту в камерно-вокальному творі значною мірою залежить від суб'єкта інтерпретації – композитора, який вносить до музичного втілення власну художню індивідуальність: чуттєве

чи раціональне сприйняття поезії, домінанти емоційної та естетичної виразності, особливості жанрового мислення. Водночас вагому роль відіграє і сам об'єкт інтерпретації – поетичний текст, чия «пасивність» у процесі перенесення в іншу художню систему часто є лише видимістю.

Спектр можливих взаємодій між музичною та вербальною семантикою в камерно-вокальних композиціях, створених українськими митцями на вірш Т. Шевченка «Якби мені черевики», виявляє багатий потенціал інтермедіального аналізу. У структурі таких творів можна виділити кілька принципових моделей синтезу, що базуються на різних співвідношеннях музичної та словесної сторін. Після попереднього проведення низки аналітичних розборів камерно-вокальних творів вищезазначених композиторів на слова Т. Шевченка «Якби мені черевики» спробуємо виокремити принципи взаємодії музичної та вербальної семантики в їхній синтетичній структурі й особливості їхніх «семантичних ансамблів».

1. *Синтез на основі подібності зовнішньої форми та спорідненості інтонаційних процесів мови й музики.* Однією з найпоширеніших форм взаємодії є модель, у якій домінує літературна основа, а музичний складник виконує переважно функцію емоційного контексту в межах раціонально вибудованої сюжетної лінії. Тут музична виразність заздалегідь програмується словом, а її межі визначаються раціонально окресленим поетичним задумом. Такий підхід характерний для більш традиційних вокальних інтерпретацій, у яких інтонаційна структура тісно корелює з ритмом і мелодикою мовлення.

Так, у версії М. Лисенка поетичний текст відтворюється з максимальною увагою до мелодики українського мовлення, а гармонія і фразування формують виразний, але стриманий емоційний фон. Мелодія рухається природно, наближаючись до інтонацій народної пісні, що створює відчуття органічної єдності слова й музики. М. Лисенко не руйнує народну основу, а трансформує її в жанрово виразну музичну форму романсу, зберігає (але ритмічно переграє) поетичну простоту. Поетичний текст автентично збережений, музична лінія тут підпорядкована вербальному ритму. Але взагалі створюється новий семантичний ансамбль, що є значно ширшим за фольклорний простір – драматична інтонаційна поема, де музика відтворює струнку структуру драми: сльози й туга дівчини передані через ламані інтонації у вокальній партії, ритм якої нерівномірний, зі смисловими паузами й акцентами на ключових словах («черевики», «музики», «доля»).

У трактуваннях В. Заремби поетичний текст подається в рамках побутової пісні із чіткою періодичною структурою, де кожен словесний акцент підсилений мелодичним зворотом, а фактура

фортепіанного супроводу збагачена характерними побутово-романсовими інтонаціями. Музична лінія максимально наближена до природного мовного ритму. Гармонічний супровід мінімальний, що дозволяє слову залишатися домінантою.

У вокальному тріо та в хорі a'capella Є. Козака зберігається народнопісенна інтонаційність, але збагачена поліфонічними прийомами та канонічними перегуками, що підкреслює природну співучість тексту. Твір Є. Козака постає як унікальний приклад хорового «оживлення» слова, у якому поетичний текст Т. Шевченка отримує нову динаміку через колективну вокальну експресію. Народна інтонаційність тут не просто цитована чи стилізована, а інтегрована у тканину хорового звучання як живий емоційний організм. Мелодика спирається на характерні інтонаційні формули українського фольклору, що в поєднанні з багатоголосною фактурою створює ефект спільного переживання, де індивідуальне «я» ліричної героїні розчиняється в колективному голосі громади. Такий підхід зумовлює особливий тип поетичної міграції – трансформацію інтимного камерного висловлювання у площину широкого громадського звучання.

2. *Взаємодія на основі семантичних контрастів знакових систем музики й літератури.* У цій моделі музика спрямована на безпосередній вплив на емоційну сферу слухача, провокує відповідну реакцію. Вербальний складник може бути свідомо редукований або підпорядкований музичній експресії. Таке співвідношення створює ефект домінування музики, де слово виконує допоміжну функцію і не завжди повною мірою реалізує власні смислові можливості.

Наприклад, у версії А. Штогаренка поетичний текст не лише відтворюється в музичному еквіваленті, але й набуває нового рівня драматургічної напруги завдяки музичним засобам. Якщо літературна основа подає історію через чітко структурований наратив, у якому думка рухається від конкретної предметної деталі («черевики») до філософського узагальнення про волю і талант, то музична семантика, навпаки, працює не стільки через логічний розвиток, скільки через емоційні акценти, «згущення» почуттів, що іноді випереджає або навіть заперечує вербальний зміст. Композитор тричі повторює тему «Якби мені черевики, то пішла б я на музики» і зіставляє її з побічним драматичним епізодом. Така повторність окремих мотивів і словесних рядків спрямована на емоційне «затримання» у ключових моментах змісту, що посилює відчуття емоційно-драматичного переживання.

В інтерпретації І. Шамо автентичний текст Т. Шевченка інтегрується в модерну академічну романсову стилістику середини ХХ ст. Композитор спирається на народний мелос, але насичує його модерною ладовою палітрою, за допомогою

модуляцій, контрастних ритмічних формул і виразних акцентуаційних прийомів, що формують своєрідний колористичний простір. Поетичне слово, занурене в багат шарову музичну тканину, отримує нове прочитання: образ шевченкової ліричної героїні постає не лише як носій традиційної народної інтонаційної культури, а і як символ модерної чуттєвості, що резонує з естетикою 1960-х рр. У результаті І. Шамо створює полістилістичний семантичний ансамбль, у якому музична мова не лише віддзеркалює емоційно-образний зміст поетичного тексту, але й розширює його, формує нову художню ідентичність твору.

Версія М. Скорика вирізняється полістилістичністю, поєднує стильові ознаки народної пісні з новітньою композиційною технікою, що зумовило створення багат шарового семантичного ансамблю. Як зазначає Б. Фільц, у цьому творі М. Скорик використовує самобутню ритміку гуцульського фольклору та новаторську інтонаційно-ладову гармонію. Він поєднав народну стилістику із сучасною модернізованою гармонією, тим самим трактувавши солоспів із нового боку (Фільц, 2014). У М. Скорика музика набуває більшої експресивної самостійності. Композитор використовує яскраву гармонічну палітру, ритмічні зсуви та контрастні динамічні плани, що іноді переважають над словесною стороною. У романсі «Якби мені черевики» М. Скорик вибудовує драматургію на контрасті двох психологічних станів ліричної героїні – від трагічної напруги до м'якої меланхолії та зворотного переходу. Образ отримує два виразні кульмінаційні вузли: перший – на рядках «Моя доле неправдива» – різко вириває слухача зі сфери мрійливих роздумів у площину жорсткої реальності, а другий – «Зношу свої чорні брови, у наймах зношу» – фіксує остаточне усвідомлення безнадії та замкненості життєвого кола. Збереження танцювально-інтонаційної основи у вокальній партії поєднується в композиторському задумі з уникненням надмірної афектації. Метроритмічна варіативність і зміщення акцентів підтримують внутрішню напругу музичного процесу. Пульсуючий, структурно незавантажений акомпанемент делегує виконавцеві провідну роль у розкритті семантичної драматургії поетичного тексту.

3. *Синтез, зумовлений відмінностями в механізмах сприйняття музики та слова.* Музичне звучання має здатність спричиняти емоційну реакцію ще до того, як відбувається когнітивне осмислення змісту поетичного тексту. У такій структурі музика часто передує «результату думки», зафіксованому словом, формує атмосферу або емоційний фон, який згодом конкретизується вербальною інформацією. Одним з історично закріплених проявів цього принципу є наявність інструментального вступу в піснях, що створює передумови для сприйняття поетичного образу. У цьому контексті

інструментальний супровід майже всіх проаналізованих нами камерно-вокальних творів створює атмосферу передчуття, закладаючи емоційний вектор, який потім конкретизується поетичним текстом, даючи змогу «прожити» визначений емоційний стан ще до його вербальної артикуляції.

4. *Моделі взаємодії, зумовлені відмінною часовою динамікою словесної і музичної семантики.* Різна «мобільність» вербальної та музичної інформації зумовлює два основні напрями взаємодії: вертикальний – паралельне розгортання словесних і музичних смислів, де музика конкретизує або розширює значення поетичного образу; горизонтальний – прискорене або уповільнене передавання художньої інформації в часі, коли музика розкриває емоційний зміст поступово, а слово, навпаки, може миттєво позначити узагальнений смисл. Така взаємодія здатна суттєво збагатити художній результат, створює ефект багатовимірності смислового поля.

У сучасній сценічній версії М. Кудрявцевої (версія у стилі вокального танго з оркестром) вірша Т. Шевченка поетичний текст зберігає первинну змістову основу, але музика розгортає його у складну багат шарову драматургію. Вертикальний вимір проявляється в паралельному розвитку слова й музики: музика поглиблює образи, підкреслює деталі настрою, тоді як текст тримає основну сюжетну лінію. Горизонтальний вимір реалізується через розтягнуті інструментальні програші, які розширюють час сприйняття кожного емоційного стану. У виконанні М. Кудрявцевої пролонгація поетичного тексту проявляється через затримки ритмічних акцентів і повтори окремих слів, що підсилюють драматизм.

Пісня «Якби мені черевики» львівського гурту «Морелі» – це сучасна інтерпретація української народної пісні, яка поєднує елементи фолку й інді-року. Використання традиційних українських інструментів, бандури та сопілки, надає композиції автентичного звучання, тоді як електрогітара й ударні інструменти додають сучасного драйву. Такий мікс стилів створює унікальну атмосферу, де поєднуються народна мелодійність та сучасна енергетика. Семантичний акцент робиться на мотивах шляху, вибору, прагнення свободи, які є центральними у вірші. Музика підтримує цю тему як через динаміку, так і через інтонаційні контрасти – від тихих задумливих моментів до експресивних кульмінацій. Виконання пісні розширює час сприйняття через інструментальні програші й імпровізації, де текст виконує функцію сюжетного «якоря», а музика розвиває і поглиблює емоційний стан.

Аналіз музичних версій вірша «Якби мені черевики» українських композиторів свідчить про наявність різних типів поетичної міграції, що розкривають інтермедіальний потенціал тексту та демонструють багатство його смислових інтерпретацій.

1. *Внутрішньожанрова поетична міграція.* У такому разі вірш інтерпретується різними композиторами в межах одного жанру – камерно-вокального твору (романсу або вокального ансамблю). Так, версії М. Лисенка, В. Заремби й А. Штогаренка зберігають камерну форму, проте створюють різні емоційно-сміслові ансамблі: від інтимної лірики з народнописаними інтонаціями (В. Заремба) до романтичного вокального твору із драматично насиченим соціальним підтекстом, що підкреслює індивідуальну лірику й екзальтацію переживань (М. Лисенко), та епічного розмаху з акцентом на вокальній драматичності (А. Штогаренко). Вокальне тріо Є. Козака в цьому ж жанровому полі вносить багатоголосе розгортання образу, підсилює ефект внутрішнього діалогу.

2. *Міжжанрова поетична міграція.* Перенесення тексту в інші жанри розширює його семантичні горизонти. Так, Ф. Колесса та Є. Козак створили хорові обробки вірша Т. Шевченка «Якби мені черевики», у яких хорова інтерпретація створює нову семантичну реальність: колективний голос «дозволяє» поезії стати символом широкого соціального виразу. Водночас текст зберігає свою народно-автентичну манеру, а музика – фольклорну стильову інтонаційність, що акцентує на соціальному й емоційному зачині вірша. Гурт «Куку Шанель» (Марія Кудрявцева) також є прикладом феномену міжжанрової поетичної міграції: танго-фолк аранжування обіграє текст у стилі модерної сцени, створює драйвову трагікомедію. У версії М. Кудрявцевої поезія Т. Шевченка інтегрується в естетику французького шансону та танго, що поєднується з оркестровим супроводом і створює новий драматичний контекст, відтворений у сучасній поп/сценічній площині. Виконання пісні на слова Т. Шевченка гуртом «Морелі» пропонує імпровізаційне прочитання, де шевченківські рядки стають частиною живого фольклорно актуалізованого звукового простору. Ця музична версія трансформує інтимну ліричну сповідь Кобзаря в колективний протестний маніфест, надає твору громадянського звучання. Пісня належить до жанру сучасної української авторської пісні на основі класичної поезії, з елементами фолк-року.

3. *Історична поетична міграція.* Музичні версії вірша, створені в різні епохи, демонструють зміну естетичних і культурних парадигм. Від народнописаного романтизму XIX ст. (В. Заремба, М. Лисенко) до модерністських і постмодерних стилізацій XX–XXI ст. (М. Скорик, М. Кудрявцева, «Морелі») відбувається еволюція музичної мови: класична тональна гармонія поступається місцем джазовим гармоніям, синкопованим ритмам, електронним ефектам та інструментальним експериментам. Це свідчить про гнучкість шевченківського тексту та його здатність інтегруватися з різними семіотичними системами.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Дослідження розкриває феномен «поетичної міграції» творів Тараса Шевченка у сфері камерно-вокальної музики крізь призму інтермедіальності. Проаналізовано, як поетичний текст, переходячи в музичну площину, зберігає свою вербальну основу, але водночас набуває нових смислів через інтонаційне, гармонічне, ритмічне та темброве переосмислення.

Композиторські рішення, пов'язані з вибором жанру, інтонаційної основи, визначають характер взаємодії музичної та поетичної семантики – від буквального наслідування ритмомелодики слова до створення складних символічних структур. Водночас можливі як цілковите злиття двох знакових систем у єдиний інтонаційно-смісловий потік, так і контрастне співіснування, де музика та слово зберігають власну автономність, підкреслюють різні смислові акценти. Отже, у різних композиторських інтерпретаціях формується унікальний «семантичний ансамбль» музики й слова, де відбуваються транспозиція смислів і створення нової художньої реальності.

Доведено, що інтермедіальний підхід дозволяє комплексно дослідити взаємодію літератури й музики, виявити моделі синтезу, засновані як на подібності, так і на контрастах знакових систем. Аналіз засвідчує, що вірш Т. Шевченка «Якби мені черевики» має високий інтермедіальний потенціал і здатність до культурно-стильових трансформацій. Камерно-вокальні версії цього вірша демонструють широкий спектр стильових і жанрових рішень – від народнописаної стилізації до модерних і полістилістичних трактувань, формують оригінальну семантичну систему, у якій поетичне слово вступає в діалог із композиторським мисленням, розкриває ширший спектр естетичних якостей вірша, виявляє адаптаційний потенціал і здатність до позачасової актуалізації Шевченкова слова в різних культурно-історичних контекстах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар, М. (2014). «Знаць, от Бога і голос ой, я ті слова ...»: пісня як жанр поетичної творчості Т. Шевченка. *Слово і Час*, 3 (639), 57–73. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=sich_2014_3_9
2. Лупак, Н. (2019). Культурносеміотичний, медіатехнологічний, комунікативний підходи у дослідженні поняття «інтермедіальність». *Science Review*, 6 (23). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnosemiotichniy-mediatehnologichniy-komunikativniy-pidhodi-u-doslidzhenni-ponyattya-intermedialnist>
3. Лю, Сяофан. (2024). *Жанрово-стильові і прагматичні основи камерної вокальної творчості: історичний та індивідуально-авторський аспекти*

[Дис. докт. філософ.]. Одеса. URL: <https://odma.edu.ua/wp-content/uploads/dysertacziya-lyu-syaofan-z-pidpysom.pdf>

4. Опарик, Л. (2021). Семіотична модель Умберто Еко у проєкції на виконавську інтерпретацію музичного твору. *Topical issues of modern science, society and education. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua"*, 706–710.

5. Фесенко, В. (2014). Література і живопис: інтермедіальний дискурс: навчальний посібник. Київ.

6. Фільц, Б. (2014). Особливості розкриття поезії Тараса Шевченка у творчості українських композиторів. *Студії мистецтвознавчі*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/StudM_2014_3_4

7. Фрайт, О. (2021). *Музично-вербальна еміненість в інтерпретаційному дискурсі мистецтвознавства* [Дис. докт. наук]. Київ. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0521U101585#>

8. Фрайт, О. (2023). Явища літературно-музичної жанрової міграції в українській фортепіанній творчості (друга половина XIX – перша третина XX століття). *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 4, 121–126. URL: <https://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/view/293727>

9. Wolf W. (2009). "The musicalization of fiction". *Versuche intermedialer Grenzüberschreitung zwischen Musik und Literatur im englischen Erzählen des 19 und 20. Jahrhunderts. Intermedialität. Theorie und Praxis eines interdisziplinären Forschungsgebiets*, P. 133–164.

REFERENCES

1. Bondar, M. (2014). "Znat', ot Boha i holos oi, ya ti slova ...": pisnia yak zhanr poetychnoi tvorchoosti T. Shevchenka ["Know, here is God and the voice, oh, I am those words ...": a song as a genre of T. Shevchenko's poetic creativity]. *Slovo i Chas*, (3), 57–73. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=sich_2014_3_9 [in Ukrainian].

2. Lupak, N. M. (2019). Kul'turnosemiotichni, mediatekhnologichni, komunikativnyi pidkhody u doslidzhenni poniattia "intermedial'nist'" [Cultural-semiotic, media-technological, and communicative approaches in the study of the concept of "intermediality"]. *Science Review*, (6), 21–27. Retrieved from [https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnosemiotichniy-](https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnosemiotichniy)

mediatekhnologichniy-komunikativnyi-pidhodi-u-doslidzhenni-ponyattia-intermedialnist' [in Ukrainian].

3. Liu, Xiaofan. (2024). *Zhanrovo-styl'ovi i prakseologichni osnovy kamernoi vokal'noi tvorchoosti: istorychni ta individual'no-avtors'kyi aspekty* [Genre-stylistic and praxeological foundations of chamber vocal creativity: historical and individual-authorial aspects] (PhD dissertation in specialty 025 "Musical Art"). Odesa. Retrieved from <https://odma.edu.ua/wp-content/uploads/dysertacziya-lyu-syaofan-z-pidpysom.pdf> [in Ukrainian].

4. Oparyk, L. M. (2021). *Semiotychna model' Umberto Eko u proektsii na vykonavs'ku interpretatsiiu muzychnoho tvor'u* [Umberto Eco's semiotic model in the projection on the performing interpretation of a musical work]. In *Topical issues of modern science, society and education. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference*, 706–710. [in Ukrainian].

5. Fesenko, V. I. (2014). *Literatūra i zhyvopys: intermedial'nyi dyskurs: navch. posibnyk* [Literature and painting: Intermedial discourse: A textbook]. Kyiv. [in Ukrainian].

6. Filts, B. (2014). *Osoblyvosti rozkryttia poezii Tarasa Shevchenka u tvorchoosti ukrains'kykh kompozytoriv* [Features of the interpretation of Taras Shevchenko's poetry in the works of Ukrainian composers]. *Studiyi mystetstvoznachchi*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/StudM_2014_3_4 [in Ukrainian].

7. Frait, O. (2021). *Muzychno-verbal'na eminentnist' u interpretatsiinomu dyskursi mystetstvoznachstva* [Musical-verbal eminence in the interpretive discourse of art studies] (Doctoral dissertation, specialty 26.00.01 – Theory and History of Culture). Kyiv. Retrieved from <https://uacademic.info/ua/document/0521U101585#> [in Ukrainian].

8. Frait, O. V. (2023). *Yavyscha literaturno-muzychnoi zhanrovoi mihratsii v ukrains'kii fortepiannii tvorchoosti (druha polovyna XIX – persha tretyna XX stolittia)* [Phenomena of literary-musical genre migration in Ukrainian piano creativity (second half of the 19th – first third of the 20th century)]. *Visnyk Natsional'noi akademii kerivnykh kadrov kul'tury i mystetstv*, 4, 121–126. Retrieved from <https://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/view/293727> [in Ukrainian].

9. Wolf, W. (2009). The musicalization of fiction. In *Versuche intermedialer Grenzüberschreitung zwischen Musik und Literatur im englischen Erzählen des 19. und 20. Jahrhunderts. Intermedialität. Theorie und Praxis eines interdisziplinären Forschungsgebiets* (pp. 133–164). London, UK: Turnshare Ltd. [in German].

The intermedial dimension of the phenomenon of “poetic migration” of T. Shevchenko’s poetry in the sphere of chamber-vocal works by Ukrainian composers

Olga Volodymyrivna Voronovska
Candidate of Art History,
Associate Professor at the Department
of Music and Choreography
The State Institution “South Ukrainian
National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky”
ORCID: 0000-0001-7181-996X

Research objective. The article examines the phenomenon of “poetic migration” of Taras Shevchenko’s poetry in the chamber-vocal works of Ukrainian composers from the 19th to the 21st century from the perspective of intermedial analysis. The study proposes an understanding of “poetic migration” as a transsemiotic process through which verbal text is transformed into musical form, with the content, imagery, and emotional structures of the poetry being recoded into the parameters of musical language. *The research methodology.* The theoretical framework of the research is grounded in the concepts of intermediality, genre migration, and cultural code, which consider the poetic text as an active element of intergeneric interaction. The focus of the analysis is on musical interpretations of the poem “Yakby meni cherevyky”, created by various composers within the chamber-vocal genre. *Scientific novelty.* Several models of literary and musical semantic synthesis are identified: the predominance of the word with musical reinforcement of emotion; an equal dialogue between the two systems; and contrasting interactions, where music may anticipate or reinterpret the poetic content. Based on works by M. Lysenko, V. Zarembo, A. Shtoharenko, Ye. Kozak, I. Shamo, M. Skoryk, as well as contemporary ethno- and polystylistic versions, the study traces how the dramaturgy of the text is preserved or transformed, and which intonational and rhythmic solutions shape new artistic concepts. The presence of different types of poetic migration is substantiated, revealing the intermedial potential of the text and demonstrating the richness of its semantic interpretations. The study concludes that chamber-vocal interpretations of “Yakby meni cherevyky” not only preserve the cultural significance of Shevchenko’s words but also renew their perception, embedding them within a contemporary musical context. Thus, the intermedial approach allows for the uncovering of the multilayered nature of the artistic process and the identification of unique methods of combining music and poetry in Ukrainian culture. **Keywords:** poetic migration, intermediality, chamber-vocal music, semantic ensemble, genre migration, musical interpretation, Taras Shevchenko, poetry and music.